

Принципи акмеологічного підходу у забезпеченні ефективності управління системою професійної підготовки педагога

Кучинська Ірина Олексіївна¹, Чайковський Павло Олегович²

Опубліковано	Секція	УДК
31.10.2025	Освіта/Педагогіка	378.147:37.011.3-051
DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.17540872		

Анотація. У статті порушено проблеми сутності та особливостей акмеологічного підходу до формування професійної компетентності майбутнього педагога, виокремлено ключові позиції, які стосуються як організації освітнього процесу в системі інституційної освіти, так і професійного саморозвитку в умовах неформальної, інформальної. Акцентується увага на тому, що акмеологічний підхід за своєю суттю є надпредметним і стосується всіх навчальних дисциплін, формуючи у студентів адекватну ціннісно-мотиваційну основу. Доводиться важливість управління освітньою діяльністю на основі акмеологічного підходу, а також інтеграції управління та самоуправління у зазначеному контексті. На основі теоретико-практичного аналізу сутності та практичних засад реалізації акмеологічного підходу визначено принципи, які забезпечують ефективність освітнього процесу в системі професійної підготовки майбутнього фахівця.

Ключові слова: професійна компетентність; освітні стандарти; особистісна зорієнтованість; інтеграція; суб'єктність.

Principles of acmeology approach in ensuring the efficiency of management of the teacher's professional training system

Annotation. The article raises the problems of the essence and features of the acmeological approach to the formation of professional competence of a future teacher, identifies key positions that relate to both the organization of the educational process in the system of institutional education and professional self-development in the conditions of informal, informal. The emphasis is on the fact that the acmeological approach is inherently

¹ доктор педагогічних наук, професор, професор, кафедри педагогіки та менеджменту освіти, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5025-4920>

² аспірант кафедри педагогіки та менеджменту освіти, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-4500-4003>

interdisciplinary and applies to all academic disciplines, forming an adequate value-motivational basis for students.

The importance of managing educational activities based on the acmeological approach is proven, as well as the integration of management and self-management in the specified context. The multi-functionality of the approach is substantiated, in particular in management, which is associated with: the development of education, the achievement of modern innovative standards; the process of organizing educational activities; the professional formation of a future specialist, based on certain educational standards and the potential development opportunities of each.

Based on the theoretical and practical analysis of the essence and practical principles of the implementation of the acmeological approach, the principles that ensure the effectiveness of the educational process in the system of professional training of a future specialist have been identified. These include those that relate to the management component to the greatest extent: the principle of a competency-based approach, which provides orientation to the formation and development of key competencies defined in educational standards; the principle of integrating the development and self-development of a future specialist in the structure of the educational process using the opportunities of formal, non-formal and informal education; the principle of personal orientation of the educational process, which is ensured through understanding the significance of the individual as a subject of learning, programming an individual trajectory in personal development in the context of professional; the principle of subjectivity of the student's position in the structure of the educational process, according to which value priorities should be developed directly by its participants and form the basis of management activities to ensure quality education; the principle of integrativity, which is implemented through the interrelationship of professional, personal, social and psychological factors, etc.

Keywords: professional competence; educational standards; personal orientation; integration; subjectivity.

Вступ

Управління освітнім процесом на основі акмеологічного підходу набуває особливої актуальності в умовах модернізації системи педагогічної освіти. Означений підхід орієнтований на цілеспрямований розвиток особистості педагога, його професійної діяльності на основі базових професійних цінностей, пов'язаних як з особистісною самореалізацією, так і з успіхом у майбутній професії.

Актуальність проблеми визначається сучасними освітніми стандартами, що передбачають формування комплексу компетентностей, які визначають здатність майбутнього педагога ефективно працювати в умовах, які постійно змінюються. Акмеологія вищої педагогічної освіти опікується проблемами, які значною мірою впливають на забезпечення особистісної орієнтованості професійної освіти і базуються на визначеній системі цінностей, з-поміж яких домінуючою є орієнтація на досягнення успіху у майбутній професії, як результат – забезпечення в перспективі конкурентоспроможності на ринку праці.

Акмеологічний підхід відзначається системністю і включає методологічну, теоретичну основи, до яких відносяться ціннісні установки, закономірності, принципи, а також зміст, форми, методи та технології освітньої діяльності. Окрім того, актуальність проблематики посилюється тим, що акмеологічний підхід є над

предметним і є актуальним у процесі опрацювання здобувачем освіти всіх навчальних дисциплін, забезпечуючи їх вивчення адекватною ціннісно-мотиваційною основою.

У рамках означеного підходу досліджуються не лише стимули, фактори, умови ефективності функціонування освітньої системи, орієнтованої на високі досягнення майбутніх фахівців, а й чинники, що понижують ефективність освітнього процесу, перешкоджають досягненню здобувачами освіти найвищих результатів, успіху в освітній і майбутній професійній діяльності.

Закономірно, що особливої значущості у відміченому контексті набуває управлінська складова, зокрема принципи управління, що реалізуються як через загальне управління освітнім процесом, так і через самоуправління у процесі професійного становлення майбутнього фахівця.

Оналаз останніх досліджень свідчить про те, що теоретичні аспекти використання акмеологічного підходу в педагогічній освіті висвітлено в дослідженнях О. Дубасенюк (2015), М. Євтуха (2020), І. Зязюна (2001), Л. Рибалки (2008); Пинзеник О., Орбан В. (2024); Радченко М. (2022); В. І. Федоришин (2014) Євтух М., Скорик Т. (2024), Гречаник О. Є., Григораш В. В. (2019). та ін.

У наукових працях аргументується, що акмеологічний підхід у забезпеченні ефективності управління професійним розвитком педагога базується на концепції особистісного та професійного зростання, прямування до «акме» як найвищого рівня особистісно-професійного розвитку особистості, здатності до самореалізації у зазначеному аспекті.

Дослідники у рамках цієї проблематики пропонують трактування акмеологічного підходу як системи, яка має визначену концептуальну основу і трактується як важливий засіб забезпечення особистісно зорієнтованої освіти як засадничої основи компетентнісної.

При тому акцентується увага на важливості розуміння психологічної основи підходу, а також необхідності тісної взаємодії викладача та здобувача освіти у формуванні ціннісно-мотиваційної основи професійної підготовки майбутнього фахівця у сфері освіти, забезпеченні його орієнтації на досягнення успіху. Практично всі науковці торкаються проблем управління означеними процесами, забезпечення інтеграції управління та самоуправління як особливо важливого чинника успішності організації освітнього процесу на акмеологічній основі.

Метою статті є: на основі трактування сутності акмеологічних основ освіти, їх провідних характеристик визначити ключові принципи акмеологічного підходу у забезпеченні ефективності управління системою професійної підготовки педагога.

Завдання статті – проаналізувати значення акмеологічної складової в освітній діяльності; визначити сутність та основні характеристики акмеологічного підходу у процесі професійного становлення педагога, особливості управлінського супроводу; сформулювати комплекс принципів реалізації компетентнісного підходу в управлінні процесом професійного становлення майбутнього фахівця, означити їх базові характеристики.

Для вирішення поставлених завдань використано комплекс методів дослідження: аналіз літературних джерел, який дозволив з'ясувати сутність акмеологічного підходу в освіті, співвідносячи різні погляди науковців, визначити його її провідні характеристики, умови практичної реалізації у процесі професійної підготовки майбутнього вчителя; метод проектування, який застосовувався при визначенні складників, від яких залежить ефективність ціннісно-сислової компоненти освітнього процесу; метод систематизації та узагальнення, який дав можливість систематизувати вимоги до ефективного забезпечення практичної реалізації акмеологічного підходу, формування на їх основі комплексу принципів.

Результати

Узагальнення позицій науковців дали можливість сформулювати ключові засади у визначенні принципів управління, умов їх практичної реалізації.

Акмеологія (у перекладі з давньогрецького означає «квітуча сила», «вершина»), у трактуванні науковців – це наука (галузь науки) про можливості досягнення найвищого рівня якості у професії, освіті, життєдіяльності через самореалізацію власного особистісного потенціалу розвитку. Цей підхід є поліфункціональним, оскільки широко використовується у різних освітніх практиках, зокрема *в управлінні*:

- розвитком освіти, досягненням сучасних інноваційних стандартів;

- процесом організації навчальної діяльності, забезпеченням її компетентнісно орієнтованістю:

- процесом професійного становлення майбутнього фахівця, виходячи з визначених освітніх стандартів та потенційними можливостями розвитку кожного (індивідуальна освітня траєкторія).

Акмеологічний підхід визначає ціннісно-сміслові орієнтири у досягненні всіх поставлених вище цілей, а відтак і фіксується у результаті їх досягнення.

Для визначення принципів акмеологічного підходу у процесі професійного становлення майбутнього педагога необхідно було проаналізувати теоретичні основи акмеологічного підходу, з'ясувати засадничі позиції його ефективної реалізації.

Загалом акмеологічний підхід розглядається як складова інтегративної методологічної основи, що включає системний, компетентнісний, особистісно-орієнтований та діяльнісний підходи. Зокрема, науковці Пинзеник О., Орбан В. [1] зазначають, що акмеологія в освіті – це «проектно-орієнтована творча діяльність, яка стимулює самоорганізацію здобувачів освіти та їх вихід на найвищі рівні розвитку особистості». У такий спосіб автори доводять, що акмеологічний підхід закладає основи для такого рівня організації освітнього процесу, який базується на логіці професійного зростання, створення умов для досягнення найвищого рівня професіоналізму (у межах можливих особистісних досягнень). Водночас, звертається увага на важливість особистісної компоненти, яка реалізує функції системотвірної у цьому процесі. Проектна орієнтованість акмеологічного підходу вказує на те, що він є достатньо конкретним і передбачає систему організації освітньої, що ґрунтується на відповідних ціннісно-сміслових орієнтирах. Творча природа означеного процесу свідчить про те, що немає визначених стандартів і схем, за якими здобувачі освіти планують свою освітню діяльність на основі акмеологічного підходу. Інтеграція загального (типового) та індивідуального (особистісно зорієнтованого) задає межі, у яких планується освітня діяльність як індивідуальний проект.

Також відповідно до суті акмеологічного підходу, професійна підготовка майбутнього педагога передбачає домінування суб'єктності позиції студента, відповідно, пріоритетності процесів самоосвіти, саморозвитку, самопізнання, самоорганізації та самовдосконалення, самоконтролю, самореалізації творчого потенціалу. Так, Радченко М. [2, с.198] зазначає: «Акмеологічний розвиток педагога – це його цілісний професійний розвиток як фахівця, особистості та духовно зрілої людини, це самовдосконалення, саморозвиток, як професійному, так і в особистісному та духовному планах, зростання професійної самосвідомості педагога, рефлексії педагогічної діяльності та професійної поведінки». Науковець вказує на важливість створення умов для акмеологічного розвитку майбутнього педагога ще в період навчання, зокрема здатності до продуктивної самоосвітньої діяльності.

Також цінною є позиція В. І. Федоришина [3, С.3-4], який акцентує увагу на тому, що удосконалення системи педагогічної освіти потребує міждисциплінарного підходу, на якому базується акмеологія. «Процес акмеологічного розвитку особистості як ознаку вершини в реалізації власного творчого потенціалу, доцільно

спрямовувати не лише на знаннєву зорієнтованість фахової підготовки майбутніх педагогів, а головне – на формування їх особистісно-ціннісних позицій з проекцією на постійний подальший акмеологічний розвиток». Отож, йдеться не про окремий блок знань, який має засвоїти студент у процесі професійного розвитку, а про смислову переорієнтацію системи професійної освіти, яка ґрунтується на особистісних смислах, потребі досягнення максимального професійного розвитку, виходячи з власних ресурсів, успіху у майбутній професії.

Підтримуємо позицію науковців, які асоціюють уміння майбутнього педагога досягати вершин професійного розвитку – «акме» з успішністю як у педагогічній підготовці, так і майбутній професійній діяльності. Так, дослідники Євтух М., Скорик Т. [4, с.11] визначають акмеологічну спрямованість як системо твірну, яка є основою не лише стабільного росту професійної компетентності, а й забезпечення емоційної комфортності.

«Акмеологічний підхід до становлення професійної успішності впливає на всі аспекти життєдіяльності вчителя, змінює мотиви, потреби, ціннісні установки на людиноцентровані, визначає гуманістичну спрямованість особистості. В той же час, акмеологічна спрямованість вчителя на постійний саморозвиток і самовдосконалення є джерелом підтримки сталості професійної успішності впродовж усього професійного шляху, визначає високу продуктивність та емоційну комфортність у професійній діяльності». Отож, йдеться про комплексність реалізації акмеологічного підходу у процесі професійного становлення майбутнього педагога. До того ж, він торкається всіх аспектів професійної освіти, майбутньої професійної діяльності у частині реалізації принципів гуманістичного, дитино центричного (студентоцентричного) освітнього процесу. Також досліджуються проблеми взаємозалежності успішності професійного становлення, майбутньої професійної діяльності та комфортності самопочуття у їх контексті.

Узагальнюючи підходи науковців, методистів стосовно трактування сутності акмеологічного підходу у процесі професійної підготовки майбутніх педагогів, основних його характеристик, а також критеріїв та показників якості його реалізації, ми зосередили увагу на ключових позиціях, які стосуються:

- забезпечення цілісності розвитку професійної компетентності майбутнього педагога на основі усвідомлених ключових цінностей (професійних та життєвих);
- сприяння активізації процесів, які корелюють з саморозвитком та самовдосконаленням, потребі досягнення успіху у майбутній професії;
- реалізації особистісної зорієнтованості в організації освітнього процесу, системи професійного становлення на основі «Я-концепції».

Зазначені позиції лягли в основу визначення комплексу принципів акмеологічного підходу у процесі професійного становлення майбутнього педагога, акцентуючи увагу на управлінській складовій:

1. **Принцип компетентнісного підходу.** Управління професійним розвитком майбутнього педагога має орієнтуватися на формування та вдосконалення ключових компетентностей, визначених в освітніх стандартах (2021р.). Компетентнісна модель освіти актуалізувала проблему акмеологічного підходу, оскільки йдеться не про традиційне засвоєння визначеного обсягу професійно-цінних знань, та формування на їх основі типових для професії педагогічних умінь, а про формування компетентностей, що формуються на особистісно зорієнтованій основі. Як доводить теорія і практика компетентнісної освіти, головною умовою компетентнісної освіти є усвідомлені ціннісно-мотиваційні орієнтири навчання та чітке бачення прогнозованих результатів (набутих компетентностей для успішного провадження професійної діяльності).

2. Принцип розвитку та саморозвитку майбутнього фахівця в структурі освітнього процесу.

Цей принцип пов'язаний з процесами інтеграції професійного, особистісного розвитку в системі формальної/інституційної освіти і саморозвитку в умовах неформальної, інформальної. У студентів мають бути ціннісні орієнтири і переконання, що лише особистісна орієнтованість освітнього процесу, власна активність та ефективність само розвивальних дій можуть призвести до досягнення прогнозованих цілей, забезпечення власної конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг в перспективі. Управління професійним розвитком та саморозвитком повинно передбачати гармонізацію цих процесів, а також створювати умови для постійного вдосконалення професійних компетентностей, а також мотивації та рефлексії стосовно подальшого саморозвитку.

3. Принцип особистісної орієнтованості освітнього процесу, що забезпечується через розуміння значущості особистості як суб'єкта навчання, програмування індивідуальної траєкторії у особистісного розвитку у контексті професійного.

У центрі управління освітнім процесом – особистість майбутнього педагога, його індивідуальні потреби, здібності, потенціал розвитку, а також цінності, які супроводжують процес професійного становлення. Тобто акмеологічний підхід до професійного, особистісного розвитку мають бути індивідуалізованими, персоніфікованими.

4. Принцип суб'єктності позиції студента в структурі освітнього процесу. Виходимо з позиції, що студент, як майбутній педагог, має відчувати себе активним суб'єктом професійного розвитку, а не пасивним об'єктом впливу, який лише реалізує заплановану для нього освітню діяльність, однакові для всіх алгоритми професійного розвитку.

Аксіологічний аспект освітнього процесу передбачає, що ціннісні пріоритети мають бути не «нав'язані» ззовні, а вироблені безпосередньо його учасниками. Окрім того, ціннісно-мотиваційні орієнтири освітнього процесу мають стосуватись не лише досягнення визначеного комплексу результатів навчання, які корелюють з освітніми стандартами, а й цінностей, що стосуються життєвого простору студента, його особистісної самореалізації. Майбутній педагог, як суб'єкт, сам ставить цілі, або узгоджує їх з власними, приймає рішення щодо оптимальних шляхів їх реалізації, обирає засоби особистісного, професійного самовдосконалення.

5. Принцип інтегративності має особливо важливе значення з точки зору акмеологічних орієнтирів в умовах розбудови компетентнісної освіти, яка реалізується на особистісно зорієнтованій основі.

Насамперед, виходимо з системності освітнього процесу у межах підготовки педагога, що реалізується через взаємозв'язок професійних, особистісних, соціальних та психологічних чинників. Також інтегративність забезпечується за рахунок об'єднання та взаємодії складових освітнього процесу, інтегрованості та складності особистісної організації самого студента. Управління, що реалізується на акмеологічній основі, має не лише враховувати всі ці аспекти, а й програмувати їх розвиток в оптимальному режимі.

6. Принцип продуктивності освітньої системи.

Зважаючи на те, що ефективність професійного розвитку майбутнього педагога вимірюється конкретними результатами – зростанням професійної компетентності здобувача освіти, а також якості педагогічної діяльності, важливим є принцип, який пов'язаний з рівнем досягнення прогнозованих результатів. Це означає, що має бути сформованим комплекс показників та критеріїв якості означених процесів, а також діагностичний інструментарій, спроможний їх оцінювати. Ці показники якості формують акмеологічний супровід навчання та формування блоку цінностей, які формують мотиваційну основу процесу професійного становлення майбутнього педагога.

7. **Принцип прогностичності.** У контексті акмеологічного підходу цей принци є особливо значущим, оскільки планування професійного розвитку має бути спрямоване на перспективу і з урахуванням можливостей педагога до досягнення «акме» у майбутньому (у професії, в житті).

8. **Принцип рефлексивності** представляє цінність з точки зору можливості відслідковування ефективності освітньої діяльності як у локальному вимірі (наприклад, навчальне заняття), так і глобальному – ефективність професійного становлення. Відбувається співвіднесення поставлених цілей освітньої діяльності та отриманих результатів. Постійна самооцінка та аналіз власної діяльності є основою для коректного програмування подальшого розвитку, можливо навіть корегування пріоритетних цінностей, визначених цілей. Рефлексія допомагає виявляти сильні й слабкі сторони освітнього процесу, переосмислювати підходи до формування його ціннісно-мотиваційної основи.

Загалом комплекс визначених принципів безпосередньо стосується загальних основ реалізації компетентнісного, особистісно зорієнтованого підходу в організації освітнього процесу. Окрім того, означені принципи є також актуальними і для інших освітніх систем, зокрема організації навчального процесу в школі. Це особливо значимо для майбутніх педагогів, оскільки, організовуючи свою освітню діяльність, вони мають можливість програмувати її для школярів у майбутній професійній діяльності.

Означимо актуальність процесу застосування акмеологічного підходу в управлінні освітнім процесом, системою, методикою професійного становлення майбутнього педагога. Це стосується:

- індивідуальної програми професійного розвитку майбутнього педагога, зокрема індивідуальної освітньої траєкторії, яка визначає оптимальний шлях досягнення поставлених цілей у конкретних умовах і з конкретними ресурсними можливостями;

- психолого-педагогічного супроводу професійної підготовки педагога, яке включає управлінську складову і може корегуватися в залежності від рівня ефективності процесу, рівня досягнення прогнозованих цілей;

- використання методів управління освітнім процесом, включаючи інноваційні (коучинг, наставництво, супервізія), які значною мірою залежать від пріоритетних цінностей, конкретно поставлених цілей. Зокрема, якщо мета компетентнісної освіти – трансформувати управлінську діяльність на рівень само управлінської (студент як суб'єкт навчального процесу), то це передбачає використання адекватних управлінських методів;

- управлінських дій, які значною мірою проявляється у процесі формування корпоративної культури учасників освітнього процесу, коли група, спільно з викладачем є колективним суб'єктом управління. В основу корпоративної культури закладені цінності, які є особливо важливими у майбутній професії, зокрема в організації освітньої діяльності школярів, що здійснюється на основі компетентнісного підходу;

- методів управління, які також реалізуються у процесі моніторингу і самооцінки професійного зростання майбутнього фахівця у сфері освітньої діяльності. Окрім того, предметом моніторингу є також рівень сформованості ціннісно-мотиваційної основи навчання студента, його здатності до контролю ефективності процесу, його оперативного корегування.

Важливо усвідомлювати, що ефективність практичної реалізації акмеологічного підходу, у тому числі в управлінській діяльності, забезпечується за рахунок розуміння сутності акмеології як психолого-педагогічної категорії, а також необхідності дотримання комплексу принципів, які забезпечують його ефективність.

Висновки

Отже, акмеологічний підхід в системі компетентісно зорієнтованої освіти є особливо важливим, оскільки він закладає основи особистісно зорієнтованого навчання та забезпечує прогнозування успіху у процесі професійної підготовки майбутнього педагога у близькій та далекій перспективі. Його сутність трактуємо як складову інтегративного підходу до підготовки фахівця, що включає системний, компетентісний, особистісно-орієнтований та діяльнісний підходи, забезпечує цілісність розвитку професійної компетентності майбутнього педагога на основі усвідомлених ключових цінностей (професійних та життєвих). Визначення ключових принципів акмеологічного підходу є значущим чинником підвищення ефективності освітнього процесу, оскільки позиціонує орієнтири якісної професійної підготовки майбутнього педагога. До них віднесено ті, що найбільшою мірою стосуються управлінської складової: принцип компетентісного підходу, що забезпечує орієнтацію на формування та розвиток ключових компетентностей, визначених в освітніх стандартах; принцип інтеграції розвитку та саморозвитку майбутнього фахівця в структурі освітнього процесу з використанням можливостей формальної, неформальної та інформальної освіти; принцип особистісної зорієнтованості освітнього процесу, що забезпечується через розуміння значущості особистості як суб'єкта навчання, програмування індивідуальної траєкторії у особистісного розвитку у контексті професійного; принцип суб'єктності позиції студента в структурі освітнього процесу, відповідно до якого ціннісні пріоритети мають бути вироблені безпосередньо його учасниками і складати основу управлінської діяльності з забезпечення якісної освіти; принцип інтегративності, що реалізується через взаємозв'язок професійних, особистісних, соціальних та психологічних чинників та ін.

Перспективи досліджень за заданою проблематикою вбачаємо у розробленні та теоретичному обґрунтуванні комплексного підходу до забезпечення правлінської діяльності (управління та самоуправління), що визначає ефективність означених процесів, оскільки від їх якості безпосередньо залежить інтеріоризація базових цінностей у практику освітнього процесу.

Список використаних джерел

1. Пинзеник О., Орбан В. Акмеологічний підхід як методологічний орієнтир професіоналізації освітнього процесу у закладах вищої освіти. *Молодь і ринок*. 2024. С. 97-101. URL: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.298625>
2. Радченко М. Р. Акмеологічний розвиток майбутнього педагога: основні умови для професійного самовдосконалення та саморозвитку. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2022. Вип. 206. С. 197–201. DOI: <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2022-1-206-197-201>
3. Федоришин В. І. Теорія та методика фахової підготовки майбутніх учителів музики на акмеологічних засадах: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02. Київ, 2014. 46 с.
4. Євтух М. Б., Скорик Т. В. Акмеологічний підхід до становлення професійної успішності майбутнього вчителя. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки*. 2020. Вип. 7. С. 8-13. URL: <https://visnyk.chnpu.edu.ua/index.php/visnyk/article/view/285>
5. Фазан В., Манжелій Н., Фазан Т. Формування готовності майбутніх фахівців дошкільної освіти до професійного розвитку та самовдосконалення: акмеологічний підхід. *Естетика і етика педагогічної дії*. 2024. Вип. 29. С. 33-42. URL: <https://aesthetethicpedaction.pnpu.edu.ua/article/view/306131>

6. Гладкова В. М., Пожарський С. Д. Основи акмеології: підручник. Львів: Новий Світ – 2000, 2007. 320 с.
7. Гречаник О. Є., Григораш В. В. Формування акмеологічної компетентності вчителя в системі післядипломної освіти: монографія. Харків: Вид. група «Основа», 2019. 144 с. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b9c37a9c-565b-4c68-91d1-3a9724c81fb6/content>
8. Сотська Г. І. Акмеологічний підхід у педагогічній освіті України. *Edukacja dla przyszłości w świetle wyzwań XXI wieku*. Bydgoszcz, 2017. С. 389. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/709238/1/%D1%81%D0%BE%D1%82%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B02.pdf>